

Rerefons ideològic de la interrupció intergeneracional del català a Borriana

Ideological background of the intergenerational break in the Catalan language in Borriana

Glòria OLIVARES I MUÑOZ
Agrupació Borrianea de Cultura

Data de recepció: 28 d'abril de 2013

Data d'acceptació: 4 de setembre de 2013

RESUM

El present treball se centra en la interrupció intergeneracional del català en una població mitjana del País Valencià, Borriana. Els nostres propòsits són conèixer les argumentacions de borrianeus que, essent catalanoparlants, parlen als fills castellà i resseguir la cronologia del procés. Per assolir aquests objectius, durant els anys 2007 i 2008 vam entrevistar vint-i-nou persones que han abandonat l'ús de la llengua pròpia en l'àmbit familiar.

Pel que fa al primer objectiu, hem constatat que els entrevistats emmascaren les argumentacions amb motius pragmàtics o desresponsabilitzadors o que neguen el canvi d'idioma en l'àmbit familiar.

Quant a la cronologia del procés, n'hem datat dos moments clau: el de l'alta burgesia, que adoptà el castellà per educar els fills durant els anys quaranta, cinquanta i seixanta del segle XX, i el de les classes populars, que es castellanitzaren a partir dels anys seixanta del mateix segle.

PARAULES CLAU: interrupció intergeneracional, arguments, cronologia, ideologia lingüística.

ABSTRACT

This paper focuses on the intergenerational break in the Catalan language in Borriana, a town in the Valencian Country. The twofold purpose of this study is to determine the arguments of people from Borriana who, despite being Catalan speakers, talk to their children in Spanish, and to trace the chronology of this process. In order to achieve these aims, in 2007 and 2008 we interviewed 29 people who had ceased to use their own language, Catalan, in the family setting.

Specifically, it was found that the interviewees mask their arguments, adducing practical or evasive reasons, or deny the change of language in the family sphere.

Two key points in time have been identified in the chronology of this process: the period

when the upper class chose Spanish for the education of their children – the 1940s, 50s and 60s; and the period when the middle and lower classes adopted Spanish – the 1960s.

KEYWORDS: intergenerational break, arguments, chronology, linguistic ideology.

1. INTRODUCCIÓ

El bilingüisme és una conseqüència fonamental del contacte de llengües en un mateix territori. Ninyoles (1969: 35) argumenta que el bilingüisme entès com un equilibri entre dos idiomes és més aviat un tòpic o un rètol ambigu, i no un raonament precís. Aracil (1983: 208 i 211) parla de *bilingüisme unilateral* perquè es limita a una part de la població. Aquest bilingüisme és una etapa entre dues transicions. En la primera, els parlants de l'idioma *x* (el de la comunitat nadiua i subordinada) es bilingüitzen en adquirir l'idioma *y* (importat i del grup dominant). L'ús de l'idioma *y* esdevé més ordinari i freqüent, fins al punt de col·loquialitzar-se. Aquest fet deixa el terreny adobat perquè *puga* convertir-se en vernacle.

En la segona transició els bilingües s'unilingüitzen en abandonar *x* i nativitzar *y*. La nativització ocorre quan una generació transmet l'idioma secundari (*y*) a la generació consecutiva com a idioma primari. Aquest canvi és el més crucial del camí perquè comporta la renúncia de *x* en l'àmbit familiar, d'ací ve que s'anomena *no-transmissió intergeneracional de 'x'* o *interrupció intergeneracional de 'x'*. Bastardas (1996: 122) apunta algunes motivacions que duen els pares a transmetre als fills la llengua dominant i no la pròpia: «pensaran que els serà més avantatjosa per a la supervivència econòmica o per a l'ascensió o acceptació social».

Aracil (1982: 115) anomena *substitució lingüística* la suplantació total de la varietat lingüística recessiva per la varietat dominant. L'idioma *y* guanya àmbits d'ús i nombre de parlants en detriment de l'idioma *x*, que en perd. Aquesta situació pot desembocar en l'extinció de *x*. Bastardas (1996: 117-118) assenyalava que aquest fenomen no és fàcil ni senzill, sinó complex i multidimensional, i només es comprèn en la seva dinamicitat.

En la substitució lingüística hi influeixen directament dos tipus de factors, els estàtics i els dinàmics. Entre els primers destaca la classe social. La classe acomodada s'instrueix en la llengua dominant (l'oficial i la de l'escola), i acaba adoptant-la com a llengua familiar. El pas següent és el desplaçament en vertical: les classes populars imiten la conducta de la classe alta. Entre els factors dinàmics hi ha la urbanització i la industrialització, amb la migració de la població rural a les ciutats. El canvi lingüístic iniciat als nuclis centrals s'escampa per la perifèria: els pobles veïns emulen la capital i els barris perifèrics, el centre de la ciutat. La immigració és un factor importantíssim, sobretot si la llengua dels immigrants coincideix amb l'oficial. De resultes d'aquest contacte horitzontal, els nadius augmenten la competència en la llengua forana.

Segons Montoya i Mas (2011: 15), la interrupció intergeneracional de les llengües és general arreu del món on perdura el contacte lingüístic. El País Valencià, amb un contacte secular amb el castellà, no havia de ser-ne l'excepció. Els primers casos de substitució en la llar familiar del català (idioma x) pel castellà (idioma y) que Montoya i Mas (2011: 64) han pogut reconstruir daten dels anys trenta, quaranta i cinquanta del segle XIX a la ciutat de València. En les dècades següents la castellanització va escampar-se per Alacant i per les ciutats mitjanes del País Valencià (Castelló de la Plana, Elx i Alcoi) (Montoya i Mas, 2011: 107). En acabar la Guerra Civil va sobrevindre la generalització de la interrupció familiar de la llengua, tant als barris de la perifèria d'aquestes ciutats (braços populars), com en bona part de les poblacions mitjanes, on el fenomen era inèdit abans de la guerra (Montoya i Mas, 2011: 118).

2. OBJECTIUS I MÈTODE

El present treball se centra en la interrupció intergeneracional del català en una població mitjana del País Valencià, Borriana. Cal apuntar que, de tots els pobles de la Plana Baixa, a Borriana observem l'índex més alt de canvi lingüístic, enfront d'altres localitats on és gairebé inexistent. Els nostres propòsits són conèixer les argumentacions de borrianencs que, essent catalanoparlants, parlen als fills castellà i resseguir la cronologia del procés. Observant l'entorn, partim de la hipòtesi que la no-transmissió s'inicia en els anys cinquanta.

Per assolir aquests objectius, durant els anys 2007 i 2008 vam fer entrevistes a vint-i-nou persones que han abandonat l'ús del català en l'àmbit familiar. Hem triat un mètode qualitatiu perquè ens permet arregar dades en profunditat del periple vital dels entrevistats, de l'origen i de la classe social, de la socialització i de les xarxes socials, etc. L'entrevista convergent o focalitzada consisteix en una conversa profunda i llarga a partir de temes variats. En el decurs de l'entrevista provoquem que els subjectes parlen *espontàniament* dels ítems que ens interessen (Querol, 1989: 121-122).

En una societat ideològicament tan conflictiva i dividida com la valenciana, la llengua pot despertar discursos i actuacions forassenyats en les relacions interpersonals quotidianes, fins al punt que les representacions ideològiques lingüístiques esdevenen tabú i, per tant, s'evita explicitar-les perquè no siguin motiu de discòrdia. Tenint en compte això, ens hem estimat més demanar als entrevistats que ens relataren les seves històries de vida: records dels avantpassats, de la infantesa, de la joventut... i que valoraren com ha evolucionat la forma de viure d'abans a ara. En cap cas no hem explicitat l'interès vers la llengua i sempre hem mirat de presentar-nos com a neutres i poc coneixedors del conflicte lingüístic. Les entrevistes, per tant, han estat *obertes, no estructurades* (només amb un guió senzill basat en el model de Montoya (1996: 283-285)) i *no declarades* (Querol, 1989: 124). Les hem enregistrades en MP3 i n'hem transcrit els fragments interessants (seguint també el model de Montoya (1996: 227-229)).

A partir d'històries de vida, els entrevistats exposen els arguments que els van dur, a ells mateixos o als seus pares, a educar els fills en castellà (Montoya, 1996: 77). Les

referències familiars també ens ajuden, per una banda, a fer-nos una idea de la classe social de cada individu i, per l'altra, a dibuixar-ne l'arbre de transmissió lingüística (ATL). En paraules de Montoya (1997: 26), un ATL és

una mena d'arbre genealògic [...] en què s'estableix la xarxa de relacions lingüístiques que mantenen els membres de l'arbre entre si. Aquí es pot apreciar quin estrat intergeneracional interromp per primer cop la transmissió familiar del català, si es recupera després de les edats adultes, si aquests fets segueixen algunes pautes cronològiques o sexuals, etc. I de la comparació dels diferents ATL en base a l'antiguitat que assoleixen, de la classe social on s'inscriuen i de la zona de la ciutat on es socialitzen els seus membres més antics, podem arribar a induir com es desenvoluparia el procés a nivell de tota la ciutat.

D'aquesta manera, el treball de camp permet, a més de descobrir les raons del trencament intergeneracional a Borriana, reconstruir-ne les xarxes socials i la cronologia. En el present estudi datem dos moments clau: quan la burgesia adoptà el castellà per educar els fills i quan en les classes mitjana i baixa arrelà el castellà com a llengua familiar (Torres i Montserrat, 2003: 11). No incloem l'estadi anterior de la substitució lingüística en què es castellanitzà la noblesa (segle XVI). Apuntem només que a Borriana la figura del cronista i notari Rafel Martí de Vicianà (1502-1582) n'és ben representativa, ja que emprà el castellà en la seva obra.¹

Hem entrevistat tant actors (autòctons educats en català; L1 català) com receptors (autòctons pujats en castellà; L2 català) del fenomen (Montoya, 1996: 173), però, per raons de disponibilitat, hi ha una mostra més gran d'*actors* (vint-i-un subjectes) que de *receptors* (vuit subjectes). Els subjectes de la mostra havien de complir els requisits següents: per als actors calia haver nascut i/o haver-se criat a Borriana (per «haver-se criat» entenem viure-hi des d'abans dels dotze anys), ser catalanoparlant, ser casat/-ada amb un/una catalanoparlant i parlar castellà als descendents; per als receptors calia haver nascut i/o haver-se criat a Borriana, ser pujat/-ada en castellà, que com a mínim un dels dos progenitors fóra de Borriana, que tant pare com mare foren catalanoparlants o que fóra de la segona generació castellanitzada.

Com a excepció, hem entrevistat una dona catalanoparlant sense descendents (que, per tant, no ha pogut ni transmetre ni interrompre la transmissió de la llengua) perquè la seva germana gran és un dels primers casos que parlà castellà als fills i ens n'interessava el testimoni. Hem donat per bons els casos en què algun avantpassat era d'origen castellà si la llengua materna dels entrevistats o dels pares dels entrevistats era el català. No ens servien per al nostre propòsit matrimonis o fills de matrimonis en què un dels dos cònjuges fóra castellanoparlant. Pensem que en aquests casos l'origen castellà condicionaria l'entrevista (Torres i Montserrat, 2003: 13).

Hem fet un total de vint entrevistes. En algunes intervenia només un subjecte, en

1. Per a una ampliació vegeu: G. COLÓN (2002), «La decadència de la llengua i la castellanització al segle XVI», i A. FERRANDO (2002), «De la tardor medieval al Renaixement: breu radiografia d'una mutació sociolingüística i cultural a través dels Vicianà lletraferits», a *Miscel·lània homenatge a Rafael Martí de Vicianà en el V centenari del seu naixement 1502-2002*, Borriana, Magnífic Ajuntament de Borriana.

d'altres els dos cònjuges, en d'altres el pare o la mare i el fill o la filla. En total hi han participat trenta-dues persones, de les quals vint-i-nou complien els requisits (comptant la dona sense descendents, que parla en veu de la germana). Les tres persones entrevistades que no complien els requisits són la mare d'una de les entrevistades i els cònjuges de dos entrevistats que en el moment de fer l'entrevista hi eren presents. El primer cas ha transmès el català a la filla i els altres dos casos no eren nascuts ni criats a Borriana. De les vint-i-nou persones que sí que complien els requisits, catorze han nascut o s'han criat al centre de Borriana i quinze, a la resta del poble. Les primeres catorze pertanyen als estrats més alts i les quinze restants, a la classe popular. Per sexes, hem entrevistat onze hòmens i divuit dones (vegeu la taula 1).

TAULA 1

Distribució dels entrevistats segons la classe social, el sexe i la llengua materna

<i>Classe benestant</i>				<i>Classes populars</i>			
<i>Hòmens</i>		<i>Dones</i>		<i>Hòmens</i>		<i>Dones</i>	
7 (5 L1, 2 L2)	24,2 %	7 (5 L1, 2 L2)	24,2 %	4 (4 L1, 0 L2)	13,7 %	11 (7 L1, 4 L2)	37,9 %
Total: 14				Total: 15			

Com a complement del treball de camp, hem cercat el testimoni de gent del poble per reconstruir la biografia de certs subjectes influents en la vida dels borrianencs. Pel fet de viure a Borriana hem pogut arreplegar dades a través de l'observació participant (converses informals amb borrianencs en què espontàniament expressen l'opinió sobre el fenomen de la interrupció lingüística), hem cercat dades biogràfiques en l'arxiu del Registre Civil de Borriana, hem llegit articles en la revista local *Burris-ana*, i també hem observat el nostre voltant i hem apuntat algunes reflexions.

3. CONTEXT HISTÒRIC DE LA RECERCA: BORRIANA DURANT ELS SEGLES XIX I XX

3.1. *Evolució de la població*

Borriana és un municipi del País Valencià, capital de la comarca de la Plana Baixa. Està situat a tretze quilòmetres al sud de Castelló de la Plana i a seixanta-quatre quilòmetres al nord de València. Com en gairebé totes les terres dels Països Catalans, l'augment de població (vegeu la taula 2) es deu a la immigració del sud espanyol i recentment d'arreu del món.

TAULA 2

Evolució demogràfica de Borriana

<i>Any</i>	1857	1887	1900	1930	1960	1991	2001	2006	2007
<i>Habitants</i>	7.813	10.237	12.962	14.675	18.616	25.438	26.757	32.349	33.255

FONT: Institut Nacional d'Estadística.

Encara que el propòsit del present estudi no siga analitzar la integració lingüística dels forans, comentarem amb brevetat que abans dels anys seixanta els immigrants s'agarraven de seguida al català, llengua que en molts casos transmetien als descendents. Després dels seixanta els forasters s'assentaren als barris de la Bosca i de l'Ecce Homo. Aquesta concentració i la irrupció de la televisió exclusivament en castellà —entre altres raons— van dificultar-los la integració lingüística en català.

Pel que fa als nadius, els profunds canvis socials, culturals i econòmics van repercutir en l'ús del català. Vegem-ho amb detall en els apartats següents.

3.2. *Societat, cultura i economia*

Palomero (2001: 29-37) assenyala que durant el segle XIX la plaga de la fil·loxera delmà les vinyes. Arran d'aquesta crisi, els terratinents i llauradors borrianencs provaren fortuna en un conreu nou, el taronger. Les primeres plantacions daten d'un poc abans de 1830. Les explotacions cítriques del terme borrianenc aviat passaren d'una economia de subsistència a una de mercat.

De resultes de la revolució industrial, a Europa bufaven els vents de la prosperitat, que es traduïren en una demanda creixent de fruita fresca. La taronja era aleshores l'única fruita d'hivern capaç d'aplegar en bones condicions a països llunyans. A més, la millora dels transports en feia cada vegada més possible la comercialització.

En el darrer terç del segle XIX desaparegueren les grans concentracions parcel·làries i els arrendataris es convertiren en els propietaris de la terra com a minifundistes. La introducció de tècniques de cultiu noves i de fertilitzants augmentaria la productivitat dels horts de tarongers.

Al costat de la Plana, la comarca de la Ribera esdevingué fita de l'economia cítrica (Abad, 1987: 11). Molts comerciants de Borriana fundaren magatzems a la conca del Xúquer, on la plega s'avançava uns quants mesos. De novembre a gener els exportadors s'hi desplaçaven i arrossegaven centenars de paisans com a mà d'obra (collidors, fleixadors, encaixonadores...) (Pitarch i Vilanova, 1993: 45).

A finals del segle XIX l'alta burgesia borrianenca començava a emmirallar-se en la ciutat de València, comportament que acabaria calant entre les classes populars. Aquesta tendència coincideix amb altres poblacions valencianes senyeres del comerç taronjaire (Carcaixent, Alzira i Gandia), alhora que l'allunya de les poblacions veïnes, que s'han identificat més amb Castelló. El fenomen del mimetisme vers el Cap i Casal es manifesta en l'augment de comerciants (gairebé dos-cents cap al 1930), la fundació del Círculo Frutero, la institucionalització de les falles, la construcció de cases noves d'estil modernista i els hàbits lingüístics.

3.3. *Estrats socials*

Aquests canvis econòmics —i també culturals i polítics— augmentaren la mobilitat de la societat i la reestratificaren. La nova estructura s'ha mantingut durant el

segle XX i les recialles apleguen fins als nostres dies. La piràmide social es dividia en tres nivells (Aracil, 1968: 11-13):

— Superior: grans propietaris rurals i comerciants enriquits gràcies a la taronja i de retruc els professionals liberals (metges, juristes, enginyers, arquitectes...). Diem *de retruc* perquè només els terratinents i els comerciants podien pagar la carrera universitària als fills.

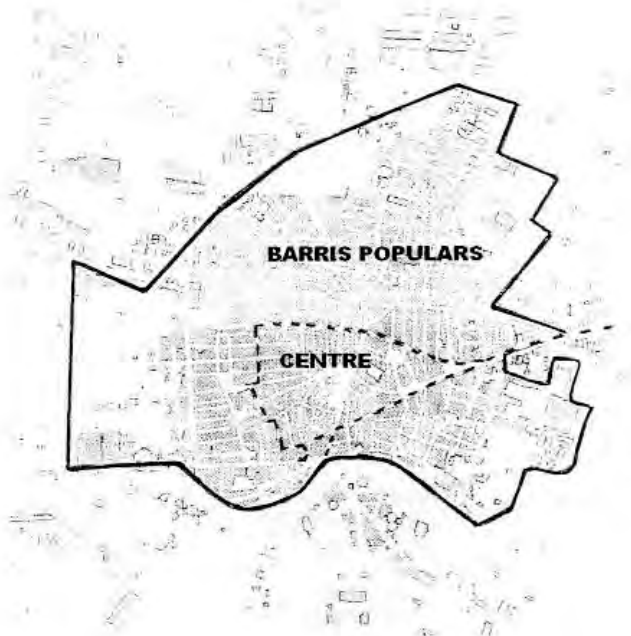
— Mitjà: petits propietaris i petita burgesia (botiguers i artesans).

— Inferior: llauradors a jornal i empleades del magatzem (popularment *almacenteres*).

Per a una anàlisi de les entrevistes hem simplificat la piràmide en dos grups. El primer abraça el nivell superior i l'anomenem *classe benestant/acomodada, estrat alt, alta burgesia, d'estatus superior* o denominacions similars. També ens hi referim per la zona on habiten, articulada per l'eix format pel camí d'Onda i els carrers de la Mercé i la Carrera, i per l'eix format pels carrers Major i del Raval. Els dos eixos es creuen a la Vila, nucli històric de Borriana. Com que els eixos sobrepassen els límits de la Vila tradicional, anomenarem genèricament *centre* la zona que ocupa la classe acomodada.

L'altre grup de la piràmide abraça el nivell mitjà i l'inferior, i l'anomenem *classes populars, estrat mitjà-baix, petita burgesia i llauradors, d'estatus inferior* o sinònims. Viuen als *barris populars* o a *la resta del poble*. Mostrem en la figura 1 un plànol esquemàtic amb el traçat de les dues zones assenyalades:

FIGURA 1
Plànol esquemàtic on es delimita el centre de Borriana (línia discontinua)
i els barris populars (línia contínua)

4. ANÀLISI DE LES DADES DE LA RECERCA: CRONOLOGIA I ARGUMENTS

4.1. *Cronologia de la interrupció intergeneracional del català a Borriana*

4.1.1. Precedents

En el decurs del treball de camp els entrevistats ens han contat notícies d'amics i parents ben il·lustratives de les xarxes socials en què es mouen. Així, la muller del nostre informador RA-1920-M² fa referència a una amiga i als germans d'aquesta que parlaven castellà, els pares de la qual eren catalanoparlants. Es tracta de la primera família de Borriana de la qual tenim constància que es castellanitzen.

Muller de RA:³ [...] una amiga meua [...] fea «¡Ah! A mí, mira que a mí me gusta el negocio. Yo, es que eso de ser...». [...]

[...]

G:⁴ Els pares ja li parlaven castellà, a d'ella?

Muller de RA: Sí, allí parlaven tots en castellà.

G: Perqué els pares devien parlar valencià...

Muller de RA: Sí, els pares eren d'ací, ell i ella.

Es tractava dels germans TC:⁵ un home, nascut el 1927, i dues dones, nascudes els anys 1931 i 1940. Els pares, PT i LC, provinents d'una Borriana aclaparadorament catalanoparlant —molts nadius només entenien i parlaven català i els forasters s'hi integraven lingüísticament—, decidiren pujar els fills en castellà. Com comentarem més avall, abans de la guerra, la burgesia criava els fills en català; tenim, doncs, la família pionera en la no-transmissió intergeneracional, però, per què es dona aquest cas tan aïllat? Trobem la resposta resseguint-ne el cicle vital gràcies als documents del Registre Civil, a notícies de la revista *Burris-ana* i al testimoni d'un parent.

PT, nascut a Borriana el 1902, d'origen humil, es dedicava a carregar caixes de taronges als vaixells carboners ancorats mar endins. Baratà la llanxa pel negoci dels cítrics i visqué a Alemanya i a París. Ben prompte amassà una fortuna immensa. LC, nascuda a Borriana el 1904, de classe mitjana, treballava de caixera en una botiga fins que es casà.

PT i LC no tenien estudis i, per tant, no havien accedit al castellà culte. Es casaren a Borriana el 1926 i, segons consta al certificat de matrimoni, ell ja es dedicava al comerç, és a dir, ja havia entrat a formar part de l'alta societat. Malgrat que els tres fills nasqueren a Borriana, la família vivia a València, on PT tenia el despatx.

2. Per descriure els subjectes entrevistats, escrivim dues lletres corresponents a les inicials del nom i del primer cognom, l'any de naixement entre guions i el sexe (M = masculí, F = femení).

3. La muller de RA-1920-M no està inclosa com un cas propi de Borriana perquè va néixer i es va criar a la Ribera.

4. G és l'entrevistadora.

5. Hem suprimit els noms propis que permeten identificar les persones i els hem substituït per inicials.

Ens imaginem que, a València, PT i LC es devien amistançar amb altres comerciants pròspers que cultivaven el castellà com a signe exterior de condició social. El matrimoni s'adonava que aquesta era la llengua de la classe superior, la que calia dominar per a entrar-hi. Si amb el català matern carregaven amb un estigma, havien d'afanyar-se a esborrar tota petja que denotara uns orígens modestos, cosa que solucionarien criant els descendents en castellà:

En casa parlaven el valencià, pero els fills de LC i PT parlaven el castellà [...]. El matrimoni dels pares, PT i LC, parlaven el valencià, pero als fills, com se'n van anar a viure a València i tot això, parlaven el castellà.

La família TC estiuejava al poble natal, on acabà traslladant-se a finals dels cinquanta. A Borriana no passaven desapercibuts; la gent admirava la vida regalada que duïen:

Elles, les filles, eren guapíssimes [...] unes molt malcriaes, quan ningú no tenia cotxe [PTC, una de les filles] duia un cotxe descapotable, blanc [...] li van fer una carrosseria a posta pa ella, i ella anava en una melena rúbia, ella era molt guapa, molt conquistaora, i tot això, i una malcrià. Tots molt malcriats.⁶

4.1.2. Centre de la ciutat

Les famílies pròsperes de Borriana conceberen la deserció lingüística en el primer terç del segle XX. Cal esmentar que a Borriana hi havia més gent dedicada a professions liberals que en les altres localitats de la contrada. Qui volia cursar batxiller havia de fer cap a Borriana. La classe privilegiada vivia a les «tassetes de plata»⁷ dels carrers amples i assolellats del centre, pujava els fills en català (encara) i els enviava a estudiar a València en internats religiosos (Jesús i Maria, Escolapis...). La política idiomàtica d'aquests col·legis bandejava el català il·lustrat, rústec, inservible i rural a favor del castellà il·lustrat, refinat, profitós i urbà. Un testimoni ens comenta com les institucions educatives ridiculitzaven els interns que aplegaven dels pobles amb accent vernacle.

Mon pare va estudiar en un internat de València, i allí tot era en castellà. I a qui en l'accent se li notava que parlava valencià, se burlaven d'ell perquè era de poble.⁸

En aquest marc, els fills de la burgesia borriana ordien una xarxa social amarada d'unes representacions lingüístiques ben definides que els abocarien a la castellanit-

6. Aquest comentari i l'anterior no provenen de les entrevistes, sinó del testimoniatge d'un parent dels TC.

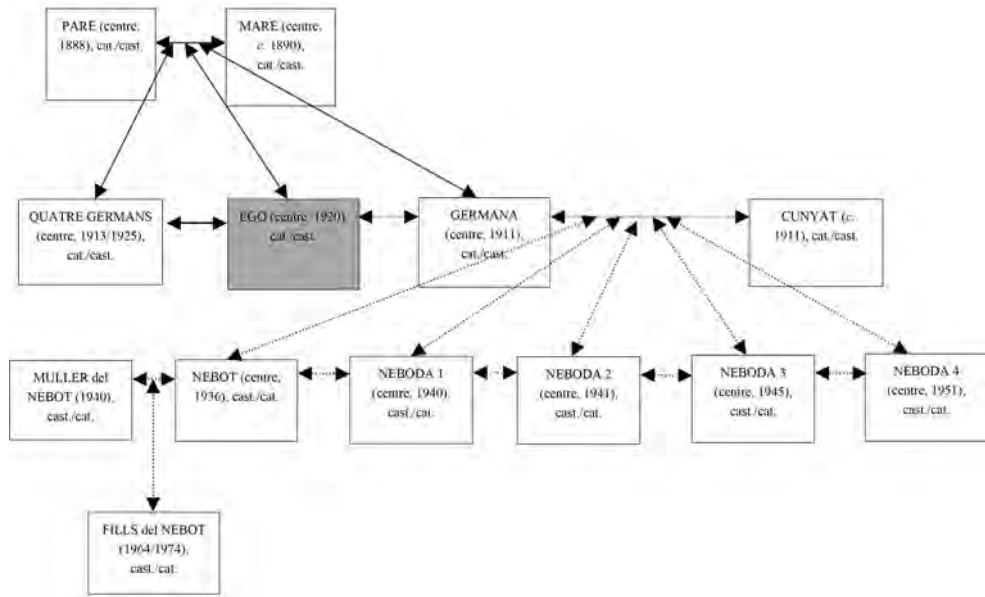
7. Nom amb què es coneixien les cases modernistes de Borriana.

8. Aquest comentari no prové de les entrevistes, sinó de l'observació participant (converses informals amb borriancs en què espontàniament expressen l'opinió sobre la interrupció lingüística).

zació i, el més significatiu, empeltarien el seu poble de la moda. Abans de la Guerra Civil, doncs, el centre urbà era catalanoparlant, però, enlluernat per les pràctiques valencianes, semblava la llavor de la substitució lingüística. Els fills d'aquesta classe social, internats a València, que tingueren descendència en les dècades dels quaranta, cinquanta i seixanta, serien els primers responsables del trencament intergeneracional del català a Borriana.

El segon cas d'interrupció de la transmissió del català a Borriana del qual tenim constància és una família benestant (comerciants i terratinents), establida en un carrer cèntric. Ens en proporciona el testimoni PP-1920-F, que parla de la seva germana gran, nascuda l'any 1911. A partir de la descendència de la germana gran, que va tindre cinc fills nascuts entre 1936 i 1951, s'introdueix el castellà en la família. Vegem-ho en la figura 2, on representem l'ATL de PP-1920-F:⁹

FIGURA 2
Arbre de transmissió lingüística de PP-1920-F

En les famílies de castellanització primerenca copsem quatre variables: són d'extracció catòlica, conservadora i dedicades al comerç de la taronja (Torres i Montserrat, 2003: 21); gairebé tots els membres d'una mateixa família es castellanitzen; acaben entroncant-se entre si; i durant un període llarg han viscut a València o a la Ribera

9. *Ego* és la persona entrevistada; *pare/mare/germà...* és la relació de parentiu respecte a *Ego*; entre parèntesi hi ha la zona de naixença i criança i l'any de naixença; *cat./cast.* indica que la L1 és català i la L2 castellà; *cast./cat.* indica que la L1 és castellà i la L2 català; amb una fletxa contínua indiquem que els parlants implicats es comuniquen entre ells en català i amb una de discontinüa indiquem que es comuniquen en castellà.

(i en menor mesura a Madrid) i/o a l'estranger (Alemanya i França). Aquest darrer aspecte resulta ben interessant perquè situa el *grup de referència* com a model de canvi lingüístic fora de Borriana (Querol, 1989: 123).

La majoria dels entrevistats de classe alta es coneixen entre ells, bé per veïnatge, bé per ser comerciants de taronja, bé per pertànyer a dues comissions falleres concretes, o bé per tot plegat. La relació d'amistat i complicitat o endogrup de la gent *de casa bona* —enfront de l'exogrup de la gent del poble— actua de xarxa social afavoridora de la interrupció intergeneracional del català (Querol, 1989: 122). Aquest cercle elevat i inaccessible només obre les portes a aquells que puguen en l'escala social i que estan disposats a demostrar-ho. La benaurança econòmica, la filiació a la dreta, la deserció lingüística i l'hostilitat al català són els passaports per a ser-hi acceptats:

AU-1949-F: [...] en la meua època parlar valencià era de gent pobra, encara que tingueren millons a cabassaes...

4.1.3. Barris populars

Entre els nostres entrevistats d'estrat mitjà-baix trobem el primer receptor del fenomen l'any 1960. D'ací en avant el tall en la transmissió intergeneracional de seguida s'estén i assoleix la màxima difusió en les dècades dels seixanta, setanta i principis dels vuitanta. Tanmateix, la deserció lingüística de la petita burgesia i dels llauradors no assolí mai els percentatges de València, Alacant, Elx i Castelló, sinó que la majoria de famílies seguiren durant aquests anys emprant la llengua nadiua en l'àmbit domèstic. A més, en moltes famílies castellanitzades d'estatus inferior només una part dels membres es castellanitzà (ço és, si hi ha tres germans, posem per cas, només un interromp la transmissió del català als descendents). D'altra banda, les classes populars es casen entre si, però en abraçar la majoria de la població, solen entroncar amb catalano-parlants (a voltes, però, també amb forasters d'origen castellà). Per a llauradors i botiguers la classe alta de Borriana actuava com a *grup de referència*, i acceptaven que:

AU-1949-F: [...] entonces parlar castellà tamé era com una cosa superior i tot això era... parlaen castellà la gent de un estatus que se considerava que era més alt i, per lo tant, l'economia era tamé més alta...

Una de les entrevistades començà educant els fills en català, però s'adonà que el castellà era la llengua de la classe acomodada quan els xiquets començaren a anar a escola:

MF-1945-F: [...] els fills del metge N, que u anava [a la classe de] J i parlaven ja en castellà, en casa ja *hablaban en castellano* els pares...

Per a MF, era hora de canviar de llengua per compensar i vèncer la distància d'estatus social, almenys psicològicament.

4.2. *Arguments del canvi*

Abans de passar a l'anàlisi de les raons de la interrupció de la transmissió intergeneracional del català, advertim que la fiabilitat de les respostes dels subjectes no sempre és absoluta, ni tan sols parcial (Montoya, 1996: 173). N'hi ha algun, per exemple, que refà sa biografia lingüística i es presenta com a catalanoparlant —quan sabem de sobres que els pares l'educaren en castellà—; n'hi ha un altre que assegura que els fills parlen català amb fluïdesa al carrer o que abans els parlaven en castellà i ara han canviat al català —quan hem comprovat al mateix carrer que no diuen ni pruna en català, ni davant dels pares ni davant d'un interlocutor que els parla sempre en català—; n'hi ha algun altre que, contràriament, vol fer creure que amb els pares i amb el marit igual parlava català que castellà —quan es tracta d'una dona nascuda l'any 1918 en una Borriana aclaparadorament catalanoparlant i alguns testimonis ens indiquen que sempre parlava català amb el cònjuge. Querol (1989: 87-88) exposa:

Els motius per a no transmetre una llengua són, per tant, multifactorials i els mecanismes que s'activen per a la seua justificació, subtilíssims. Per aquestes raons les tècniques per a esbrinar els veritables desencadenants particulars hauran de ser considerablement sofisticades.

De fet, descobrim que els motius de la deserció lingüística són sociològics i socio-psicològics i que els discursos per a justificar-se manquen de sinceritat i són plens de contradiccions. Analitzarem ara les raons de la no-transmissió intergeneracional del català a Borriana. Entre parèntesis indiquem el nombre de vegades que apareix cadascuna de les argumentacions.

4.2.1. **Primer bloc: raons pragmàtiques**

Comparant totes les entrevistes, les raons pragmàtiques (catorze casos) són les més repetides. Molts subjectes han al·legat la necessitat d'aprendre el castellà a casa perquè era la llengua exclusiva del sistema educatiu (deu casos). Amb aquesta mesura els progenitors miraven de facilitar als fills l'èxit escolar i d'estalviar-los els patiments que ells sofriren per ser catalanoparlants. El català es presenta com un obstacle per a l'èxit acadèmic i, per tant, per a l'ascens social. La responsabilitat que els fills aprenghen el català recau en el carrer:

VF-1933-M: [...] Tin en cónter que en aquella època —estem parlant dels anys quaranta-quatre, quaranta-cinc o quaranta-sis, pràcticament postguerra— s'estudiava tot en castellà; se parlava valencià en totes les cases de Burriana. Qué passa? Que jo de tant parlar valencià, jo, inclús siguent primer per mal estudiant i després no tenint vocabulari en castellà, pues en realitat tenia molt de problema pa poder expressar-me quan me preguntaven [...]. Pero qué va ocurrir? Que jo... tots teníem la cosa d'encasquilla-mos quan estàvem parlant, trobar

la paraula adequà i tal, i això va ser una obsessió i jo vaig patir molt perquè inclús en la època en què ja era més bon estudiant, pues tenia dificultats i era una preocupació. [...] I entones vaig dir, de veritat li vaig dir a la meua dona, dic: «mira [...] el valencià el dependran pel carrer i jo lo que no vullc és que patisquen a l'hora d'estudiar lo que ha patit jo».

L'argument dels estudis se sol acompanyar del de l'extensió geogràfica (tres casos). El gran avantatge del castellà rau en el nombre de parlants més enllà dels límits autonòmics i estatals. Els suposats pocs parlants i les fronteres reduïdes del català representen, per contra, un desavantatge:

PV-1935-M: Bueno, pues tu saps bé que tu en la carrera que tens i en tots els coneixements que pugues tindre de valencià, si te destinaren a Teruel, que està a hora i mitja d'ací, ja no te servix de res el valencià, per no dir a Madrid, o a Valladolid, o a un atre puesto, dins de tota la importància —ser la teua llengua materna—, allí no te servirà de res.

Incloem en aquest bloc el cas d'un matrimoni que vivia a França amb els dos fills grans (un cas). Els van ensenyar el castellà perquè quan tornaren a Borriana el saberen, ja que si els parlaven el català no sabien castellà i podrien tindre problemes. En l'educació dels dos fills menuts, nascuts i criats a Borriana, van seguir la inèrcia de parlar castellà:

PV-1935-M: I mosatros, als nostres fills els parlàvem en castellà, pero quin era el motiu? Estàvem en França mosatros, i lo que volíem és que quan vingueren a Espanya que sapieren parlar espanyol...

[...]

PV: [...] [Un xic] era francès, pero fill de pares espanyols. [...] I a este li va ocurrir una vegà que anava en la motet pel terme i l'apara la Guàrdia Civil, que naturalment se dirigia en castellà, i ell els contesta en valencià —no sabia el castellà. El francès el parlava, l'escrivia i havia fet tota l'escola en França en francès. Els pares eren de Burriana i parlaven valencià igual que mosatros, pero el xiquet no sabia parlar en castellà! I la Guàrdia Civil: «¡Conteste usted en castellano! ¡A usted le pego yo una hostia!»; i el xiquet se va aturullar tot, pero no sabia parlar en castellà, o en espanyol.¹⁰

4.2.2. Segon bloc: respostes desresponsabilitzadores

Les respostes desresponsabilitzadores configuren el segon bloc (nou casos). Els entrevistats no reconeixen que la decisió del canvi lingüístic depenga directament d'ells. Dins d'aquesta tipologia hi ha raons ben diverses:

10. Malgrat aquest incident amb la Guàrdia Civil, l'entrevistat negà posteriorment la persecució del català.

a) La inèrcia del festeig amb un castellà (amb qui no es casà) (un cas):

VG-1918-F: *Porque a mí me ha gustao. Porque a lo mejor yo como tuve diez años [lapsus: són cinc anys] relaciones con el militar, era gallego, pero vivía en Ceuta, y siempre hablábamos castellano, continué hablando castellano. Muy bonito el castellano.*

b) La repressió franquista (un cas):

AU-1949-F: [...] Jo sóc de la generació en la qual estava prohibit parlar valencià. Vaig estudiar en la Consolació, ham aplegat a tindre verdaderos castics per parlar en valencià, i pel mateix problema, a l'hora de posar una lliçó *x*, de lo que fóra, de història per eixample, te costava molt, *o sea*, moltíssim poder expressa-te.

c) El consell d'un docent (dos casos):

VM-1934-M: A ell sa mare li ha ensenyat a parlar el castellà, perquè ella tenia un tio catedràtic, la meua dona, que dia que als xiquets els tenien de parlar en castellà perquè quan se n'anaven a examinar lo que havien estudiat, si ho dien en castellà i conforme havien estudiat, *pues* ja no tenien que traduir, *luego* parlaven el castellà, era l'idioma d'ells i era més fàcil, comprens? I per lo tant li va ensenyar a parlar castellà...

d) L'elegància del castellà (un cas):

AR-1962-F: [...] perquè a mon tio li parlaven en valencià i a les germanes li[s] parlaven en castellà. Pareixia que les xiques era com més elegant que parlaven castellà.

e) La moda de l'època (dos casos):

MS-1935-F: Era moda. Va n'hi haver una època en què feen «Si parlen els xiquets en castellà per anar al col·lage és més fàcil».

f) L'adopció del castellà a partir de l'aprenentatge a l'escola i l'ambient (dides, cosins i amics castellans) (dos casos):

GS-1961-F: [...] ell quan va escomençar a parlar, la xica que el cuidava li parlava castellà i ell mos parlava [castellà]... anava al col·lage —al col·lage tamé parlen en castellà normalment [...]— i va escomençar a parla-mos castellà i mosatros, no sé per qué, li parlàem en castellà. Tal vegà perquè jo tinc un nebot que parla castellà —que sa mare és castellana, son pare és valencià pero sa mare castellana i al xiquet se li ha parlat en castellà—, entonces a aquell li parlem en castellà, el meu fill quan no estava en el col·lage i no estava en la xiquela tamé

estava en casa ma mare, aquella dona era castellana [es deu referir a la cunyada], entones un poc... jo crec que s'ha fet ahí un *pupurri*... i al final no sé el perquè, no m'ho preguntes, pero ell mos parlava en castellà i tots li constestàvem en castellà.

MM-1975-F: M'imagine que més per el tema del collage. Jo crec que va ser més un tema de això, i tamé depén de les amistats.

4.2.3. Tercer bloc: negació de la substitució

La negació de la substitució (tres casos) s'ha donat en dues dones amb característiques similars. Les dues són nascudes l'any 1975, amb estudis universitaris, han batejat les filles amb noms en català i les puguen en català. Però ambdues són receptores del fenomen de la interrupció del català per part dels seus pares, fet que neguen en rodó a pesar de la insistència de l'entrevistadora.¹¹ Una de les dues dones es mostra (aparentment) indiferent vers la llengua:

SH-1975-F: [...] no ho ha fet a posta, ho ha fet perquè en ixé moment la xiqueta [es referix a la major de les dues filles] no sabia dir Ju [amb el so de la jota castellana] i Jú [amb el so de la jota catalana] li ixia millor i vam dir: «Pues va, com mos agrauen igual en castellà que en valencià, pues li'l fiquem en valencià». No me importava, *vamos*, no va ser una decisió «vull fica-li el nom en valencià», me donava igual, *pues*...

L'altra, en canvi, manifesta la voluntat expressa de criar la filla en un ambient valencianitzat i remarca la identitat valenciana (sense aplegar a la militància nacionalista):

MM-1975-F: Sí, que això sí que ho tenia clar, que tant si fóra xiquet com xiqueta el nom en valencià, ara que ja existix ixa possibilitat.

G: I per qué?

MM: Pues perquè... a vore, els dos som de parlar en valencià i mos agrada. N'hi han més noms valencians molt bonicos que... és tamé, no sé com dir-ho, una forma de reiterar o de senyalar que som valencians. Ara en tant de nom en plan de Jonathan, Jéssica, Jóssua, tot noms estrangers, pues un nom que siga catòlic, curtet, fàcil i en valencià.

Hi ha una tercera dona —JT-1945-F, en aquest cas actora— que nega a mitges la substitució. En el moment de l'entrevista sa mare era davant i ens confirmà que la llengua exclusiva en què JT havia criat els fills era el castellà:

11. Segons la seva versió, els progenitors les haurien educades en català. Cal dir que de primera hora l'entrevistadora coneix la realitat lingüística de cada subjecte i en aquests dos casos sabem ben cert que els pares els han parlat en castellà.

- G: Vosté els ha parlat valencià o castellà?
 JT: Jo ha parlat en casa sempre en valencià.
 Mare de JT: Pero als xiquets no.
 G: Als xiquets?
 JT: Als xiquets tamé! Els ha parlat valencià...
 Mare de JT: Pero castellà els has parlat.
 JT: No veus que... per qué el meu fill sap parlar i la meua filla no? Els ham parlat igual castellà que valencià.
 G: No, pero vosté als seus fills.
 JT: Sí, igual els ha parlat d'una manera que d'una atra. Lo únic que a la meua filla no li ha agradat molt parlar en valencià.

Un mateix entrevistat sol donar més d'una raó del trencament intergeneracional del català. Pel que fa al primer bloc, confirmem una observació de Querol (1989: 126):

Els subjectes que més èmfasi posen en les raons pragmàtiques són els que es mantenen més fermes en el seu canvi; mentre que els que en el temps han variat la seua actitud posen en segon terme el caràcter instrumental de la seua tria.

En els subjectes que emfasitzen els arguments del segon i el tercer bloc copsem un cert penediment per l'actuació d'ells mateixos o dels pares. En alguns casos miren de corregir aquesta actuació:

- G: Al teu netet, A [filla de l'entrevistada] qué li parla?
 AU-1949-F: Castellà, a vore, castellà supose [...]. Jo ho tinc molt clar, que al xiquet, si me'l dixen o vaig jo parlar en valencià, al xiquet.
- G: I a on hau adeprés el valencià?
 JC-1961-M: Pues primer bàsicament al carrer... al collage, al carrer i bueno, tamé perquè vam ficar voluntat per adependre valencià.
 AR-1962-F: Sí, jo vaig ficar voluntat.
 G: Voluntat, a qué se referixen?
 AR: Quan vaig anar a l'institut vaig decidir que tenia... que bueno, que molta gent parlava valencià i que jo tamé podia parlar valencià i entonces vaig estudiar un poc de valencià i me vaig llançar a parlar valencià, perquè només havia parlat castellà.

4.3. *Altres aspectes de les representacions lingüístiques*

4.3.1. **La suposada banalitat de la tria lingüística**

Un conjunt de representacions sobre les llengües poden constituir una ideologia. Segons Ferrando i Nicolàs (2005: 33):

ideologia lingüística [...] significa l'ideari o conjunt articulat d'idees lingüístiques, tant de caràcter objectiu com subjectiu. [...] Les ideologies lingüístiques integren elements racionals amb actituds i prejudicis lingüístics i, consegüentment, poden respondre a una mena d'esquemes invariables, que només es modifiquen en les formes més superficials.

Reblant el clau, les preferències polítiques condicionen les lingüístiques i a l'inrevés, i encara més, la inclinació politicolingüística supedita les nostres vides i la visió del món: les amistats, la religiositat, l'ofici, l'esbarjo... La interiorització de les representacions lingüístiques va aparellada al procés de socialització, és a dir, comença al bressol i acaba a la tomba.

Tota aquesta teorització ens aprofita per a contradir alguns dels nostres entrevistats que es feien passar per anideològics lingüísticament, com si la llengua fóra una qüestió banal o com si la tria idiomàtica no depenguera d'una premeditació particular i personal, sinó d'un follet que els xiulara a cau d'orella:

JT-1945-F: No, tampoc ho ham decidit. Vàrem ascomençar a parla-los i avant. Tampoc ha sigut un raonament que mos hàgem fet pa agarrar un conclusió i dir: «Passaran per ahí». No, la cosa més normal del món. Perqué sabíem que mosatros tamé en el collage havíem parlat en castellà tota la vida i tampoc ha passat res. En casa en valencià, el meu home tamé, en casa en valencià i no ha passat res. No, no. Tampoc li done tanta importància jo a això.

En el decurs de les entrevistes vam veure com en l'àmbit familiar el tema de la llengua no els és tan indiferent com ens volien fer creure, ans al contrari, la mateixa JT-1945-F afirmà:

JT: [...] a mi és que això me rebenta molt, com és una cosa tan llarga, això me rebenta molt. És que és un tema que damunt me sangra, a mi me sangra per dins, perquè jo pense que mos fan renegar molt de la nostra identitat. Mira, mosatros per eixample, no ham oït en la vida lo del «ucellet», mosatros ham llegit novel·les i en alguna novel·la ham llegit «ucell», pero ací no s'ha dit en la vida, perquè ham dit «pardalet»!

En l'exemple següent l'entrevistada —que és catalanoparlant— ens fa creure que no té consciència de la llengua que parla, però immediatament apunta la concepció negativa a la llar vers el català:

VG-1918-F: *Normalmente con la gente igual hablo castellano que valenciano. Ahora ¿qué estoy hablando valenciano contigo, reina, o castellano?*

G: *Está hablando castellano conmigo.*

VG: *No sé, y con mi hija siempre castellano. Y con mi nieta [...].*

G: *El valenciano, ¿[la néta] lo sabe o no?*

VG: *Ni sabe ni quiere saberlo.*

4.3.2. Actituds envers la llengua

Entre els nostres entrevistats hem trobat una gamma ben àmplia d'actituds envers la llengua. Alguns subjectes exposaven sense embuts el seu pensament, d'altres miraven de no comprometre's davant d'una entrevistadora *estranya*. Hem solucionat els casos de no-posicionament amb la reincidència durant l'entrevista i amb el testimoni de coneguts.

4.3.2.1. SUBJECTES D'ACTITUD NEGATIVA

Neguen la imposició del castellà i la persecució del català en temps de Franco. Segons ells, en la dictadura hom vivia en un estat ideal de llibertat lingüística, mentre que ara imposen el català, fet que veuen amb mals ulls perquè, entre altres coses, això no és el *valencià de tota la vida*:

RA-1920-M: Jo ha estudiat en la època del general Franco i en la facultat parlaven, clar, als mestres els preguntaves les coses en castellà, pero entre mosatros el valencià i *ningú* mos ha dit res. [...]

MF-1945-F: [...] És un valencià molt raro, que jo a vegades estic llegint una cosa en valencià, i com la tinc que llegir a lo millor dos o tres vegades pa entendre-la bé, me canse i m'ho dixe [...]. J diu: «*Claro*, com els diccionaris són tots catalanistes...», pues mos se mescla el nostre en allò i és quan ve la mescla del valencià en el català, perquè diu: «És que diccionaris en valencià no n'hi han, tots són catalans», que és lo més fotut [...].

En els casos en què els néts estudien a l'escola anglesa, el castellà de casa no entrebanca els estudis. Els entrevistats han exposat primer els problemes lingüístics dels valencians en un sistema educatiu castellà, però no qüestionen l'oposició castellà/anglès, ans al contrari, els idiomes s'aprenen millor en la infantesa:

FC: La xiqueta de T [filla d'immigrants a França pujada en català], la menuda, quan va vindre va pedre tot un any de curs. Tot l'any, perquè la xiqueta no sabia res en espanyol, és que no res, i *claro*, va tindre que passar un any hasta que la xiqueta se puguera integrar. [...] perquè tu ja saps que el crio és com una esponja, ho agarra tot, pues hui parlarien més bé. La nostra neteta va a un col·lage americà, va anomençar l'any passat en tres anyets, per què? Pues perquè lo que s'adeprén de xicotet, això se queda ahí, això, ixa facilitat, ixa cosa...

4.3.2.2. SUBJECTES D'ACTITUD POSITIVA

Afirmen la persecució del català durant la dictadura, tot criticant-ne la discriminació políticocial:

AU-1949-F: Jo sóc de la generació en la qual estava prohibit parlar valencià. Vaig estudiar en la Consolació, ham aplegat a tindre verdaderos castics per parlar en valencià [...]. I después estava prohibit parlar valencià. Ho va prohibir el *gobierno sentral* perquè *claro*, no podies... además de fet no podies parlar...

Company d'AU:¹² En els estaments oficials.

AU: No podies parlar, te prohibien...

MM-1975-F: [...] veïes a la Guàrdia Civil —això m'ho ha contat m'auela—, veïes a la Guàrdia Civil i te s'escapava «Bon dia!», bon dia te fotien una hòstia que te partien la cara, i si els donava la gana te tancaen a la presó una nit, només per haver dit «Bon dia!», per haver dit «Bon dia!» en valencià, clar, tenies que haver-ho dit en castellà, i estava prohibit parlar en valencià. Entonces la gent que ha mantingut el idioma, ha sigut la gent llauraora, pobreta i tal que...

MM-1975-F critica l'actitud dels *coents*:¹³

MM: La gent d'ací, *hay mucha gente pijaaa y no habla valenciano* si la maten, saps? [...] lo que sí ha vist és la tonteria de la gent, ni perquè realment tingues més o menos dinés, o siga, jo ha conegut gent que té molts dinés i que parla el valencià, i ha conegut gent que se les vol donar de qué té dinés i realment no és aixina perquè sa mare ha sigut treballaora de l'almacén de taronges i son pare ha sigut electricista, i ella *sólo habla el castellano*. [...] M és de qui te dia que parlava castellà. M per exemple en els seus pares parlava en valencià i jo mai en ella ni fora [ni] a casa ha parlat mai en ella en valencià, mai, tot en castellà. I después, que si «¡Ah no, los pantalones tienen que ser Levis, los pantalones... los Carrots!» [...] i sa mare «Ixos valen molts dinés!», perquè entonces valien 11.000 peles i això era molts dinés [...], *pues* ella, hasta que no ho conseguia... preferia quedarse sense roba que dur una atra cosa.

Veuen amb normalitat el reviscolament del català, fins i tot gosem dir que per a ells es tracta de fer justícia. Pensem, però, que perceben exageradament els guanys de la normalització lingüística:

AR-1962-F: Quan mosatros anàvem a l'escola, [...] entonces sí que n'hi havien molta gent que no parlava valencià; de fet, els meus amics no parlava ningú valencià.

JC-1961-M: Hui en dia tots parlen valencià.

AR: I d'ixos amics ara el parlen tots.

JC: I ningú som dels que vam estudiar en cap moment, o siga, en cap moment en els estudis vam tindre valencià, som una generació que encara no se donava

12. No incloem el company d'AU-1949-F com un cas propi de Borriana perquè ha nascut i s'ha criat en un poble veí.

13. «Els valencians han donat el nom de *coents* a aquells individus que canviaven d'idioma» (Ninyoles, 1982: 166). De fet, al llarg de les entrevistes, alguns dels informadors es referien a la gent que desertava del català amb els adjectius *fins*, *coents* o *esnobs*.

valencià, i l'ham deprés tots, inclús alguns después l'han deprés bé per qüestió d'oposicions o... tots, tots parlen valencià.

4.3.3. Pervivència de la llengua

Sempre que ens ha estat possible, hem preguntat pel futur del català a Borriana. Hem aconseguit tocar aquest ítem en sis entrevistes on han participat deu persones. Curiosament, cap dels subjectes no parla de la pròpia responsabilitat o de la dels pares, és a dir, no s'autoinculpen de la reculada del català. El comentari de FC-1937-F és ben curiós perquè justament ella n'ha trencat la transmissió:

FC: No, no, no se pedrà. Ni pot ni deu, *vamos*. Pero no, no se pedrà, perquè, és que ho portem, ho portem. Mosatros mateixa anem transmitint-ho, sense dona-mos cónter ho anem passant, de pares a fills, i néts i això, que de padre!

En aquesta qüestió les respostes van des d'un reviscolament *natural i espontani*—sense necessitat de programes de política i planificació lingüística— fins a una pèrdua important de parlants. Cap dels entrevistats no creu en l'extinció total de la llengua:

VF-1933-M: [...] jo crec que se normalitzarà, me pareix que la paraula tindria que ser que el valencià se normalitzarà sense necessitat de defensors de la nostra llengua, que crec que no els necessita —sobretot els més radicals— i dixant que les coses se vagen produint normalment. Els xiquets a l'escola deprenen valencià. Els xiquets van a casa i se manifesten en valencià que han deprés en l'escola, luego això produirà un efecte multiplicador. Jo tinc la esperança de qué mosatros no pedrem mai la nostra llengua, comprens?

PV-1935-M: Podria desaparèixer si en les escoles no se donara, o [no] se obligara i quan te veus un xiquet que és *xino* i te parla en valencià! Morets per ahí pel carrer a vegaes jo els senc parlar en valencià ací en Burriana! Dic: «Mira tu estos...»

AU-1949-F: Té que reviscolar per nassos.

Company d'AU: El futur és, que degut a la democràcia, que permetix usar més la llengua *vernàcula*, i això tornarà a aflorar de per si.

AR-1962-F: Jo crec que no se pedrà. Jo crec que haguera sigut més fàcil que s'haguera perdut quan mosatros anàvem a l'escola, perquè entonces sí que n'hi havien, bueno, ara no ho sé, pero entonces sí que n'hi havien molta gent que no parlava valencià, de fet, els meus amics no parlava ningú valencià.

MM-1975-F: El futur... pues ho veig una miqueta difícil, sobretot en la juventut de hui en dia. [...] Tant com desaparèixer jo crec que no, jo crec que no, perquè crec que la gent que encara parlem en valencià estem tenint fills ara i a lo

millor sí que és cert que li donaré més importància. [...] Lo que no sé és ara mateixa, no sé la gent jove, millor dit, no tinc a ningú ara en el meu entorn que siga adolescent per a saber realment si el parlen, no el parlen o lo que siga. Ho sé només de lo que senc pel carrer, i pel carrer sé que no, sé que no el parlen.

Per a JT-1945-F, el «valencià» no desapareixerà per la pressió del castellà, sinó per la del «català»:

JT: [...] ara n'hi han coses que és per sistema. Mira, el «doncs» no l'ham utilitzat mai en la vida, el «allavorens» no l'han utilitzat, ací no s'ha dit en la vida. Ací no s'ha dit en la vida, per qué se té que dir ara?

G: I el valencià, pot desaparèixer?

JT: Si s'ho proposen sí. Si s'ho proposen sí, pense que sí.

G: Seria una llàstima, no?, que desapareguera el valencià.

JT: Bueno, ho camuflaran, diran *valencià*...

5. CONCLUSIONS

A l'inici d'aquest treball, ens proposàvem dos grans objectius. En primer lloc, conèixer els arguments amb què els entrevistats justifiquen el canvi d'idioma en l'àmbit familiar i, en segon lloc, determinar quina era la cronologia del tall en la transmissió intergeneracional del català. Pel que fa al primer objectiu, hem constatat que cap dels entrevistats no reconeix explícitament raons sociològiques i sociopsicològiques, que són les que subjauen en tot procés de substitució lingüística. Els subjectes emmasquen els discursos amb motius pragmàtics o desresponsabilitzadors, o neguen la interrupció intergeneracional del català. Aquesta varietat de justificacions ens fa pensar, d'una banda, en les arrels profundes del fenomen i, de l'altra, en la dificultat de capgirar aquest procés.

En el decurs del treball de camp hem anat descobrint les ideologies lingüístiques dels entrevistats i hem constatat que la tria idiomàtica no és arbitrària ni banal. Aquest és l'aspecte que més ens ha sobtat de la nostra investigació.

A grans trets, podem definir dos conjunts de representacions sobre el català i el castellà que esdevenen ideologies segons la definició de Ferrando i Nicolàs (2005: 33). En el primer conjunt hi ha la visió que el castellà és símbol de benaurança econòmica i el català queda relegat als estrats inferiors. En el segon conjunt hi ha la visió que el català és la llengua que ens identifica, la dels nostres avantpassats, i que tan important és l'aprenentatge del català com el del castellà per a l'ascens social. El primer bloc de representacions desemboca en una actitud desfavorable vers el català, que comporta arguments secessionistes, la distorsió de la realitat històrica en negar la persecució del català durant el franquisme i la dificultat de reintroduir la llengua nadiua en l'àmbit familiar. El segon conjunt es tradueix en una valoració positiva del català i, com a conseqüència, en el reconeixement de la discriminació del règim totalitarista, la necessitat de la normalització lingüística i la predisposició a la recatalanització.

Pel que fa a la cronologia —segon objectiu del treball—, partíem de la hipòtesi que el canvi s'inicià en els anys cinquanta. Imaginàvem que la persecució política de la llengua durant el franquisme representava el tall de la transmissió intergeneracional del català a Borriana. Tanmateix, a partir de les entrevistes, ens hem adonat que el procés va més enllà de la dictadura. D'una banda, hem comprovat que persones nascudes el 1927, el 1931 i el 1936 havien estat pujades en castellà; de l'altra, de 1975 ençà tenim moltes referències de llars on han tallat la transmissió del català, sobretot dels anys de la Transició. Abans de la dictadura ja es donaven casos —aïllats— de tall de la transmissió i la classe benestant, imitant el Cap i Casal, en semblava la llavor. La repressió i la coerció del règim totalitari accelerà i afavorí la deserció lingüística, perquè la substitució de la llengua en la transmissió de pares a fills, com assenyala Querol (1989: 87), és paral·lela «a la pèrdua d'*àmbits d'ús*, a les *normes* restrictives en la seva utilització, a la valoració i utilitat de l'idioma —condicionada per aquests dos factors—, etc. Aquests aspectes són els més manifestos del procés i poden ser observats per tothom.»

L'anàlisi del treball de camp, doncs, ens permet datar els dos moments clau de la interrupció intergeneracional del català a Borriana: el de l'alta burgesia del centre i el de les classes populars de la resta del poble. L'estrat alt adoptà el castellà per educar els fills en les dècades dels quaranta, cinquanta i seixanta, prenent com a *grup de referència* de model de canvi lingüístic la classe acomodada de València. En l'estrat mitjà-baix el castellà arrelà com a llengua familiar en les dècades dels seixanta, setanta i principis del vuitanta, imitant la burgesia de Borriana.

Sense fer cap mena de predicció del futur del català a Borriana, atès que no era cap dels objectius de la recerca, el que podem dir actualment és que bona part dels borriannencs de més de seixanta anys tenen el català com a llengua materna i es comuniquen entre ells en català. A mesura que descendim en l'edat el castellà va guanyant terreny, tant com a llengua materna com en la comunicació interpersonal. Pel que fa als entrevistats en el nostre treball de camp, aquests perceben que de la Transició ençà el català esdevé cada cop més prestigiós i valuós instrumentalment, i no creuen en l'extinció total de la llengua.

En plena dictadura, pensar que el català aplegaria a ser una assignatura obligatòria en l'ensenyament primari i secundari era gairebé una utopia. Tanmateix, amb la democràcia la utopia es va fer realitat i, tal com ens han demostrat alguns dels entrevistats —aquells que es mostren favorables a la normalització de la llengua—, la presència del català en el sistema educatiu ha motivat la seva actitud positiva. La interrupció o el manteniment de la transmissió intergeneracional del català depèn en alguna mesura del marc polític, atès que en la qüestió idiomàtica aquest mai no és neutre: o afavoreix una llengua o n'afavoreix una altra, amb conseqüències en el comportament individual dels parlants.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ABAD FRANCH, Vicent (1987). *La taronja: 1781-1939*. València: Alfons el Magnànim: Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.
- ARACIL I BONED, Lluís Vicent (1968). «Introducció». A: ESCALANTE, E. *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*. València: Garbí, p. 9-88.
- (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.
- (1983). «L'esprint de les dones». A: *Dir la realitat*. Barcelona: Països Catalans, p. 207-217.
- BASTARDAS BOADA, Albert (1996). *Ecologia de les llengües: Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.
- COLÓN I DOMÈNECH, Germà (2002). «La decadència de la llengua i la castellanització al segle XVI». A: *Miscel·lània homenatge a Rafael Martí de Viciano en el v centenari del seu naixement 1502-2002*. Borriana: Magnífic Ajuntament de Borriana, p. 37-48.
- FERRANDO I FRANCÉS, Antoni (2002). «De la tardor medieval al Renaixement: breu radiografia d'una mutació sociolingüística i cultural a través dels Viciano lletraferits». A: *Miscel·lània homenatge a Rafael Martí de Viciano en el v centenari del seu naixement 1502-2002*. Borriana: Magnífic Ajuntament de Borriana, p. 21-36.
- FERRANDO I FRANCÉS, Antoni; NICOLÀS I AMORÓS, Miquel (2005). *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2008). *Alteraciones de los municipales en los Censos de la Población desde 1842* [en línia]. <<http://www.ine.es/intercensal/busquedaMunicipio>> [Consulta: 8 agost 2008].
- MONTOYA ABAT, Brauli (1996). *Alacant: la llengua interrompuda*. València: Denes.
- (1997). «La difusió social de la substitució lingüística a la ciutat d'Alacant. Assaig d'una cronologia». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 13, p. 25-28. També disponible en línia a: <http://www.alicante-ayto.es/docu_val/ompv/substitucio_linguistica.pdf> [Consulta: 19 octubre 2007].
- MONTOYA ABAT, Brauli; MAS I MIRALLES, Antoni (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua. (Recerca; 16)
- NINYOLES I MONLLOR, Rafel Lluís (1969). *Conflicte lingüístic valencià*. Barcelona: Edicions 62.
- (1982). *Idioma i prejudici*. Palma: Moll.
- PALOMERO I ALMELA, Josep (2001). «Borriana en la perspectiva del segle XXI». A: *Cercle, gremi, sindicat i cooperatives de Sant Josep 1883-2000*. Borriana: Caixa Rural Sant Josep de Borriana. Societat de Crèdit Valenciana, p. 27-44.
- PITARCH I FONT, Antoni; VILANOVA I AÑÓ, Santiago (1993). *Borriana, la nostra ciutat: (Quadern de l'alumnat)*. Castelló: Diputació de Castelló. (Materials Curriculars. Secundària. Ciències Socials; 1)
- QUEROL I PUIG, Ernest (1989). «El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple». A: *Miscel·lània 89*. València: Generalitat Valenciana, p. 85-196.
- TORRES I SELVA, Cristina; MONTSERRAT I BUENDIA, Sandra (2003). «La interrupció generacional del català a la ciutat d'Elx». A: MARTINES, Vicent (coord.). *Llengua, societat i ensenyament*. Vol. III. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 3-39.